

Розділ І. ТЕОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

УДК 32+ 316.4

Горбатенко Володимир Павлович
доктор політичних наук, професор

Аналітично-прогностичні знання та їх роль у суспільно-політичному розвитку

Проаналізовано роль аналітично-прогностичних знань у суспільно-політичному розвитку. Розкрито особливості політичної аналітики як самостійного наукового напрямку, орієнтованого на вивчення політичних обставин, подій, тенденцій. З'ясовано зміст основних функцій політичної аналітики, роль суб'єктів аналітичної діяльності та показано основні напрями застосування політичної аналітики. Виявлено специфіку застосування експертизи в суспільно-політичній діяльності, обґрунтовано причини зростання попиту на експертні знання. Визначено та охарактеризовано основні напрями практичного застосування політичного прогнозування, показано особливості застосування аналітично-прогностичних знань в рамках цих напрямів.

Ключові слова: політична аналітика, політичний аналіз, аналіз політики, політичне консультування, експертиза, дискурс, гуманітарна експертиза, політичне прогнозування.

У останні десятиліття як самостійний науковий напрям сформувалась і динамічно розвивається політична аналітика, об'єктом дослідження якої є функціональні аспекти розвитку політичної системи суспільства та її окремих складових. Зазначений напрям можна визначити як свідомий, цілеспрямований, скоординований процес вивчення політичних обставин, подій, тенденцій, перспектив їхнього розвитку з метою з'ясування цілісної картини того, що відбувається, та подальшого прийняття політичних рішень. В Україні цей напрям активно розвивають: А. Баронін, В. Тертичка, Д. Неліпа, В. Ребкало, М. Розумний, О. Валецький, С. Телешун, Ю. Кальниш, К. Ващенко, С. Внучко, В. Теремко, І. Петренко та ін.

За визначенням українських фахівців С.Телешуна і А.Бароніна, політична аналітика — це «свідомий, цілеспрямований, конкурентний, скоординований процес вивчення політичної обстановки, подій,

тенденцій, перспектив її розвитку з метою визначення цілісної картини того, що відбувається, та подальшого прийняття політичних рішень» [1, с. 7]. Суб'єктами політичної аналітики виступають державні центри, організації та установи, недержавні центри та організації, незалежні експерти. Разом з тим в сучасних умовах зберігається тенденція до спроб обмеження політичної аналітики рамками правлячої еліти. Така тенденція є негативною, оскільки вона створює інформаційну ізоляцію. Привертаючи увагу до цього напрямку теоретико-прикладних знань, В. Теремко зазначає: «Політики поступово вчать прислухатися до голосу і думки фахівців недержавних аналітичних центрів, а деяких із них навіть запрошують на високі посади в органи державної влади. Попри те, трансформаційні процеси в Україні після набуття нею незалежності могли б бути осмисленішими, позбавленими непродуктивних задумів і дій, а тому соціально ефективнішими, якби влада частіше зважала на оцінки, прогнози, пропозиції представників аналізу політики, академічної науки» [2, с. 12].

До основних функцій політичної аналітики належать: 1) інформаційна (дозволяє описувати, аналізувати та систематизувати значні обсяги інформації); 2) прогностична (дає змогу моделювати розвиток політичної системи, отримувати висновки про можливість загострення ситуації в державі, перемогу на виборах певних політичних сил, еліт, лідерів); 3) превентивна (полягає в можливості запобігання небажаним політичним подіям); 4) управлінська (передбачає надання порад і пропозицій щодо покращення структури політичної системи, механізмів її функціонування, формування та впровадження державної політики). Здійснення аналізу певної проблеми передбачає врахування часових параметрів її дослідження, інтересів замовника, масштабів і ціннісної основи проблеми, вірогідних ризиків, витрат.

Існують такі основні напрями політичної аналітики: 1) політичний аналіз; 2) аналіз політики; 3) політичне прогнозування; 4) політичне консультування. Різниця між політичним аналізом і аналізом політики полягає в тому, що перший прагне охопити політичну систему в усьому її різноманітті, а також виявити всі найважливіші проблеми, які існують у безмежному просторі суспільних відносин. Другий спрямований на дослідження центрального ядра політичної системи — державної політики. Аналіз політики стосується її походження, управління в окремих сферах (освіта, охорона здоров'я, соціальні послуги), процесу її здійснення на різних етапах, розподілу видатків у бюджетній сфері, розробки державних програм, підготовки інформації для її вироблення, раціоналізації процесу ухвалення державних рішень. Розрізняють також три рівні забезпечення політичної аналітики: теоретичний, прикладний і методологічний.

В англійській мові теоретичний рівень інтерпретується як «political analysis» і відзначається наступними характеристиками: здатністю до поширення політичних знань на групи політичних явищ і процесів (теорія сталого розвитку, теорія модернізації, глобалізаційні теорії, теорія конвергенції та ін.); довгостроковим характером сформульованих висновків та закономірностей; орієнтацією на інтереси суспільства в цілому; низьким рівнем перетворюючого потенціалу на коротких часових проміжках. Теоретичне знання, як правило, не розраховане на безпосереднє застосування в конкретній політиці, досягнення відчутного політичного ефекту в найближчій перспективі.

Прикладний рівень інтерпретується англійською мовою як «policy analysis» або «public policy analysis». Він спрямований на дослідження конкретних проблем вагомих суб'єктів (учасників) політичного процесу: політичних лідерів, партій, органів державної влади, лобістських груп; оптимального розподілу повноважень і ресурсів між рівнями владної вертикалі: федеральним (центральною), регіональним, муніципальним; цілеспрямованих дій, здатних посилити роль інституту політичних партій у політичній системі суспільства; політичних пріоритетів у певній ситуації для того чи іншого суб'єкта політики; різноманітних проблем суспільного життя, які впливають на політико-владні відносини: екологічного розвитку, реформування системи освіти, охорони здоров'я, захисту прав власності та ін. Для прикладних знань властиві утилітарність, корисність для конкретного суб'єкта політики (замовника, клієнта), короткострокова актуальність. Об'єктом прикладного політичного аналізу є проблеми й ситуації чітко локалізовані в часі й просторі. Прикладне знання — це знання про дану політичну ситуацію, даний об'єкт, явище, а не про сукупність ситуацій, об'єктів чи явищ. Прикладний політичний аналіз тісно пов'язаний з політичним менеджментом — наукою про управління політичними процесами.

Методологічний рівень політичної аналітики означає процес перетворення інформації у нове знання й вирішує наступні проблеми: вибір наукових методів, оптимальних для досягнення поставлених цілей; вироблення операцій по перетворенню інформації, спрямованих на ефективне використання ресурсів і досягнення очікуваних результатів; розробка критеріїв обґрунтованості висновків; визначення дослідницької стратегії для вирішення певної проблеми. Відповідаючи на ці запитання, ми одержуємо методологічне знання, що включає систему принципів наукового дослідження, сукупність дослідницьких процедур по збору, первинній обробці та аналізу інформації.

До методологічного оснащення сучасного політичного аналізу належать: загальні принципи формування дослідницької стратегії, правила

визначення проблеми, об'єкта і предмета, постановки цілей і завдань, операціоналізації понять і висування гіпотез; сукупність методів збору інформації, її тестування у відповідності з певними критеріями; кількісні (формалізовані) і якісні (змістовні) методи аналізу даних; аналітичні стратегії, що формуються різними парадигматичними підходами щодо розуміння політики і політичної науки. Сукупність методів обробки й аналізу інформації включає 3 основні групи:

1. Методи, що застосовуються і в гуманітарних, і в природничих науках. Це, перш за все, статистичні методи аналізу даних — кореляційний, регресійний, факторний, дискримінантний, кластер-аналіз, а також математичне моделювання.

2. Методи, що застосовуються виключно в гуманітарних науках, перш за все, в соціології, психології та лінгвістиці. В основному це методи аналізу текстів (традиційний аналіз документів, контент-аналіз та ін.). Однак сьогодні в політичному аналізі широко використовуються також методи маркетингу, конкретної економіки (наприклад, ситуаційний і SWOT-аналіз).

3. Методи аналізу даних, які розроблені й використовуються виключно в рамках політичної науки (наприклад, івент-аналіз, тобто аналіз політичних подій).

Теоретичний, прикладний і методологічний рівні політичної аналітики тісно пов'язані між собою. Між ними не існує кам'яної стіни, вони органічно доповнюють один одного. Від глибини теоретичної розробки певної проблеми безпосередньо залежить вибір ефективної прикладної моделі розв'язання проблеми. Вдалих вибір методу (системи методів) здатний забезпечити успіх розв'язання певної проблеми. Локальне знання, отримане в рамках прикладних політичних досліджень, нерідко виявляється корисним для формулювання загальних довгострокових закономірностей.

Останнім часом в Україні виникло багато інформаційно-аналітичних, експертних та консалтингових центрів. В Україні близько 150 аналітичних центрів й інститутів, що отримують гранти й ексклюзивні замовлення. Зазначені центри в основному обґрунтовують і популяризують позицію замовників. Від державних органів замовлень на аналітичні дослідження майже не надходить. Іноді складається враження, що політичної аналітики не тільки не бракує у нашому суспільстві, але й часом навіть відчувається її надмірність. Разом з тим спостерігається ситуація, коли багато заявлених прогнозів так і не знаходять свого підтвердження у політичній практиці. На цій основі закономірно виникає питання про довіру до різного роду аналітичних структур, про якість використаних методів

і технік досліджень та їх відповідність світовим стандартам. До числа аналітиків відносять себе виборчі технологи, журналісти, іміджмейкери та інші суб'єкти, які своєю некомпетентною діяльністю дискредитують саме науковий політичний аналіз та експертизу. Публічні політичні рішення в нашій країні приймаються у багатьох випадках абсолютно інтуїтивно, без урахування довгострокових наслідків. Прикладний політичний аналіз як професійна галузь перебуває у стадії свого становлення і відповідно він ще не став невід'ємним елементом державної політики.

Непродумані, науково необґрунтовані політичні рішення були й залишаються «візитівкою» українського суспільства. Йдеться, зокрема, про практику підготовки законодавчих та інших нормативних актів «під себе», виходячи з політичної доцільності та власних інтересів. Основним недоліком застосування політичної аналітики в Україні є проблема відсутності зворотного зв'язку. Часто в нашій ситуації аналітик не одержує від замовника чіткої інформації про те, до чого він реально прагне. Як наслідок, він перебирає на себе роль замовника й самостійно визначає, що саме від нього вимагається. Складною проблемою є й те, що представники політичної еліти часто переоцінюють власні можливості в інформаційній сфері. Виникає ситуація, коли в замовника з'являється ілюзія нібито він знає більше, ніж аналітик. Це суттєво підриває довіру до праці останнього. Отже можна поліпшити якість аналітичного продукту, але не можна підвищити рівень культури і компетентності замовника.

Що необхідно зробити, щоб політична аналітика стала невід'ємною складовою державної політики в Україні? Необхідно остаточно затвердити в правах, тобто інституціоналізувати політичну аналітику як один з важливих напрямків розвитку вітчизняної політичної науки; чітко визначити методологію і можливості її застосування, предметне й проблемне поле, розробити, з урахуванням зарубіжного досвіду, власні методики дослідження, прийнятні для застосування в наших умовах; створити структури, асоціації політичних аналітиків за науково-галузевим принципом, налагодити постійні зв'язки вітчизняних і зарубіжних аналітиків.

Глобальні процеси трансформації політики, економіки, суспільного життя зумовлюють кризові явища в системі управління (кризи участі, проникнення, розподілу та ін.), що потребує вироблення оригінальних альтернативних рішень. А на це, як правило, здатні лише політичні експерти. Поряд з цим зазначені процеси, розвиток демократії і громадянського суспільства зумовили перетворення експертів з тіньових суб'єктів політичної діяльності на рівноправних політичних гравців.

В сучасних умовах спостерігається значне зростання експертних інститутів у світі, що є свідченням тенденції до зростання попиту на експертні знання. У чому ж причина такого зростання ролі висококваліфікованих знань у соціально-політичній сфері? Участь інтелектуалів у політиці означає не лише намагання реалізувати потребу у владі, прагнення популярності, слави, а й зростання їхнього прагнення до вдосконалення суспільства, до особистісної самореалізації.

У зв'язку з ускладненням цивілізаційних процесів (глобалізація, інтеграція, екологічні проблеми, тероризм та ін.) на зламі ХХ–ХХІ століть відбулося значне розширення публічного політичного дискурсу (від лат. *discursus* — рух, коло обіг; бесіда, розмова) — сформованої і вписаної в суспільно-політичний контекст мовної (усної або письмової) комунікації, в якій артикулюються інтереси учасників і конструюється соціальна практика. Дискурс обов'язково виникає у процесі спілкування і включає будь-які раціональні роздуми, спрямовані на пошук істини. Дискурс має два виміри: реальний і віртуальний. Реальний вимір — це поточна соціальна практика. Віртуальний — фіксація поточної соціальної практики у вигляді текстів. Дискурс може бути індивідуальним, груповим, абстрактним. Важливо, щоб він носив ознаки предмета осмислення. Якщо завданням комунікації є лише трансляція знань, то завдання дискурсу полягає в аргументації певних проблем. В даному випадку йдеться про дискурс як засіб розширення і поглиблення експертно-аналітичної діяльності.

Вперше термін «дискурс» в його сучасному розумінні був вжитий у 1952 році в роботі американського лінгвіста Зелліга Херріса «Дискурс-аналіз» («Discourse Analysis»). Проясненню поняття дискурсу сприяє концепція «архіву» Мішеля Фуко. Згідно цієї концепції в поле дискурсу потрапляють великі масиви сказаних слів, написаних текстів, їх фрагментів, цитат, інтерпретацій. В цьому розумінні дискурсивне поле є концептуальною соціокультурною базою, на якій будується новий дискурс. Американський соціолог Алвін Гоулднер розглядає дискурс як інструмент соціальної критики. Зигмунт Бауман позначив дискурс поняттям «агора», що означає публічне обговорення соціально-політичних проблем.

Призначення дискурсу полягає у формуванні практичних дій, спрямованих на досягнення суспільного блага. Головними учасниками публічного політичного дискурсу є політики, громадяни і мас-медіа. Експерти, як правило, виконують посередницьку роль у публічній дискусії. При цьому до основних їхніх функцій належать: 1) екстраполяція особистих інтересів окремих громадян на вирішення суспільно важливих проблем; 2) інтерпретація діалогу між суспільством і владою, що означає його переведення з мови звичайних людей на мову політики і навпаки.

Відмінність експерта від вченого-теоретика полягає в тому, що метою останнього є розвиток науки і пошук істини. Метою експерта є комерціалізація своїх знань, перетворення їх на предмет професійних економічних відносин.

Новим міжгалузевим напрямом, дотичним до футурологічних досліджень, є експертологія, необхідність якої була усвідомлена ще кілька десятиріч тому у працях С. Бешелева, С. Гурвіча, К. Космачова та інших. На цій основі, зокрема, сформувався так звана гуманітарна експертиза, яка є важливим чинником узгодження позицій різних державних і суспільних інституцій, вироблення оптимальних підходів до загальнодержавної і регіональної політики на гуманістичних і демократичних засадах. Гуманітарна експертиза покликана відслідковувати соціальні ризики і роль певної діяльності у житті людини й суспільства. Потреба її застосування є гостронеобхідною при проведенні політичних, освітянських, адміністративних та інших реформ, які впливають на розвиток усього суспільства.

Виходячи з вищезазначеного, український вчений В. Кізіма розробив «Положення про гуманітарну експертизу», в якому відображено необхідність стратегічного аналізу висхідної траєкторії соціального розвитку, «обов'язкове врахування не лише чинників, які безпосередньо стосуються змін, пов'язаних з реалізацією інноваційного проекту в межах окресленої поняттєвої ситуації, що є об'єктом експертизи, а й динаміки її взаємодії з дією більш широких суспільних і природних умов ближнього, дальнього й поза дальнього порядку» [3, с. 25]. Цілком слушним є висновок вченого щодо необхідності створити суспільні гуманітарні ради при Верховній Раді України та при радах нижчих рівнів з наданням їм права обов'язкового контролю та вето на виконання будь-яких законів, указів, постанов і рішень відповідних рівнів, якщо вони не відповідають вимогам гуманітарної експертизи.

Невід'ємною складовою аналітично-експертної діяльності є також системна аналітика. До набору знань, якими має володіти системний аналітик, повинні входити прикладна математика, дослідження операцій, економічна географія, історія, психологія, економіка знань, основи інформаційних технологій, політологія та ін. Одним з показників системного мислення аналітика є його публікації. Системних аналітиків в Україні на сьогодні готують лише в Інституті прикладного системного аналізу Національного університету «Київський політехнічний інститут». Однак 90 % із цих випускників стають звичайними програмістами, тоді як потреба в кваліфікованих аналітиках існує в усіх галузях виробництва та сферах управління.

Вплив експертного співтовариства на політику покликаний покращувати систему управління суспільством. На жаль, експерти підмінили цю мету на зближення з владою з тим, щоб неформально впливати на політичний процес. Експерти, які стоять на захисті суспільних інтересів і суспільного блага, — це ідеал, на який вказує переважна більшість дослідників. До основних причин розриву між експертами і суспільством належать наступні: 1) зацікавленість бізнес-еліти в інтелектуальному ресурсі з метою конкуренції з представниками влади; 2) зацікавленість влади в експертному потенціалі з метою легітимації своєї діяльності. У експертів є три основні способи впливу на політику: 1) через безпосередні контакти з політичними діячами; 2) через участь у публічному політичному дискурсі, вплив на громадську думку; 3) через інформаційні важелі впливу, пов'язані із взаємною зацікавленістю експертів та ЗМІ. Щодо останнього, слід зазначити, що мас-медіа, використовуючи інтелектуальний ресурс і статус експертів, отримують авторитет, достовірність і ексклюзивність. Експерти отримують можливість виходу на замовника — фінансову групу, урядову структуру, а також зміцнення своєї публічності, яка стає вагомим аргументом у конкурентній боротьбі.

Політик, який прагне успіху, робить все для того, щоб прорахувати і змодельовати результати тих рішень, що приймаються в межах визначеного відрізка часу. Разом з тим передбачення, прогнозування в політиці є досить складною справою у процедурному, методологічному сенсі. А отже, від самого початку аналітично-прогностичної діяльності в політиці необхідно перш за все чітко визначити об'єкт прогнозування, умови його існування і розвитку, взаємозв'язку його із суміжними областями явищ, які тією чи іншою мірою впливають на прогнозовану систему і процес [4, с. 39]. Це важливо насамперед для суб'єктів політичного прогнозування, якими виступають: держава, державні діячі; аналітики-політологи, журналісти; науково-дослідні інститути і центри політичного аналізу; політичні партії, громадські організації; політична еліта і лідери. Для прогнозування політичних подій, процесів велике значення має знання політичної ситуації, що включає сукупність певних чинників, обставин, відносин і боротьби політичних сил, а також умов, у яких вони здійснюються. Коло об'єктів (напрямів соціально-політичного розвитку), які потрапляють у сферу практичного застосування політичного прогнозування, як правило, включає традиційний, загалом усталений набір. Відтак спробуємо розглянути їх почергово.

Визначення ключових параметрів політичної модернізації суспільства. Застосування теорії модернізації у політичному прогнозуванні та її екстраполяція на українську суспільно-політичну реальність вимагають

переходу від фронтальної критики «тоталітарного минулого» та абстрактних закликів щодо поширення ринкових перетворень і ліберально-демократичних цінностей до спроб піддати глибокому теоретичному аналізу сам об'єкт перетворень — державу й суспільство. При цьому однією з ключових характеристик мислення, зверненого в майбутнє, на думку російських вчених Є. Князевої і С. Курдюмова, має стати «орієнтація не тільки на бажане, але також і на доступне для досягнення майбутнє; слід відмовитись від спроб досягти того, чого не можна досягти, неможливого в принципі, того, що не відповідає внутрішнім потенціям відповідної складної системи» [5, с. 294].

В умовах перехідного розвитку, коли політичні процеси відзначаються суперечливістю, непередбачуваністю, виникненням взаємовиключних чинників, процес політичного прогнозування надзвичайно ускладнюється. Виходячи з цього, використання лише методів, властивих для прогнозування політики в розвинених країнах, у країнах перехідного типу, до яких належить і Україна, є не виправданим, оскільки найчастіше результат прогнозування не збігається з реальним розвитком подій. Йдеться про швидкі й непередбачувані появу та зникнення дійових осіб на політичній арені, про латентні форми прояву влади та ін. Властивий для перехідних країн стиль державного управління, що спирається не на правові норми, а на особисті рішення урядовців, часто унеможливорює достовірний прогноз. Коли суспільство перебуває у стані аномії і ціннісної невизначеності, переважна більшість населення не уявляє, чого воно хоче. Звідси — ослаблення соціального замовлення, що негативно впливає на прогнозованість ситуації.

Погляд на Україну крізь призму теорії модернізації, насамперед, потребує визначення стану, в якому перебуває її суспільство не лише в даній ситуації, а й у загальноцивілізаційній — на межі тисячоліть. Ця ситуація може бути визначена як перебування України в «силовому полі» двох теоретичних підходів — модернізації і постмодернізації. Остання пов'язана із входженням розвинених країн в постіндустріальну фазу свого розвитку, що передбачає «необхідність для “навздогінних” суспільств поєднувати на даному етапі модернізації індустріальні та постіндустріальні тенденції» [6, с. 18]. Виходячи з вищезазначеного, наше суб'єктивне бачення полягає в орієнтації на модернізаційну модель для України шляхом не розведення, а поєднання двох названих підходів. Саме до цього спонукає своєрідність сучасного модернізаційного процесу в Україні, який досі не відповідає прийнятним для нашого суспільства параметрам: потребує включення, поряд зі стихійними, цілеспрямованих механізмів соціально-політичного, економічного і правового розвитку, відповідно

до умов вільної конкуренції. Звідси, стратегія оновлення України повинна мати випереджальні орієнтири, враховувати не лише нинішні реалії, а й майбутні тенденції світової науки, техніки, інституціональних і соціокультурних особливостей.

Розвиток політичної системи та її інститутів. Політична система являє собою визначену цілісність, з чого випливає неможливість зведення її властивостей до суми властивостей її елементів. Політична система ієрархічна за своєю природою. Кожен її елемент може розглядатися як система, а сама досліджувана система являє собою лише один з компонентів більш широкої системи. Критерієм виділення елементів політичної системи є наявність автономності, специфічних завдань, ролей, функцій, норм, традицій, стереотипів. Усі її елементи знаходяться в постійній зміні, розвитку. Тому мова може йти не тільки про прогнозування політичних подій, але і про прогнозування політичних процесів. Наскільки різноманітним є політичне життя суспільства, настільки різноманітні й політичні процеси. І кожний з них є об'єктом прогнозування. Відповідно, суб'єкт прогнозування (колективний чи індивідуальний) повинен знати більше, бачити далі, бути проникливим, поміркованим у своїх діях, іншими словами, він мусить мислити системно.

Прогнозування розвитку політичних систем набуло поширення у зв'язку з масштабним, всесвітнім процесом переходу одночасно кількох десятків країн світу від авторитаризму до демократії. У зв'язку з цим, на думку А. Пшеворського, Ф. Шміттера, Д. Лінца та ін. теоретиків, демократія стала в якості своєрідного «політичного проекту». Вищезазначене потребує особливої уваги до з'ясування характеру правлячих еліт, політичних цінностей та ідеалів, технологій здійснення влади. При цьому надзвичайно важливу роль відіграє наявний досвід розвитку демократії як політичного проекту в розвинених західних країнах.

Прогнозуючи розвиток демократичних порядків у рамках певної країни, слід спиратися на комплекс основних чинників, які впливають на даний процес. Зокрема, російський політолог А. Мельвіль виділив сім рівнів змінних, які впливають на становлення демократії: 1) зовнішнє міжнародне середовище (міжнародна економічна ситуація, міжнародні та неурядові зв'язки і відносини); 2) державо- і націєутворюючі чинники (єдина територія, єдина держава, почуття національної ідентичності і т. д.); 3) загальний соціально-економічний рівень розвитку країни; 4) соціально-класові процеси і умови (ступінь соціальної диференціації й розвитку суспільства, відносини між класами і соціальними групами); 5) соціокультурні й ціннісні чинники, культурно-політичні цінності та орієнтації, домінуючі в суспільстві; 6) політичні фактори і процеси (взаємодія партій,

громадсько-політичних рухів і організованих груп, їх політичні стратегії і тактики); 7) індивідуальні, особистісні і політико-психологічні чинники (конкретні рішення і дії ключових акторів) [7, с. 41–42].

Удосконалення політичних систем потребує вивчення закономірностей їхнього функціонування. До сутнісних проблем, які потребують попереднього визначення в контексті функціонування політичних систем, належать: вибір між централізацією і децентралізацією, демократична інституціоналізація, характер розвитку політичних процесів. Одним з важливих аспектів вдосконалення політичної системи є, наприклад, наукове обґрунтування взаємодії центру і регіонів, моделювання територіального розвитку. Прогнозування в цій сфері дозволяє визначити оптимальні шляхи поєднання загальнодержавних і регіональних інтересів, виробити основи регіональної політики, сформулювати основні напрями саморегуляції на рівні місцевого самоврядування. Прогнозування регіональної політики має ґрунтуватися не лише на загальнодемократичних принципах, а, насамперед, враховувати регіональні варіанти демократичного вибору, пов'язані з економічними, соціальними, ментальними особливостями, рівнем самосвідомості населення певного регіону. Здійснюючи політичне прогнозування в даному напрямі, важливо орієнтуватися на людину, мотиваційну сферу її діяльності.

Реалізація політики реформ у різних суспільних сферах. Однією з найбільш характерних сфер щодо реалізації реформ, які набувають перманентного характеру, є адміністративно-управлінська. Дослідження в цій сфері, в тому числі й ті, що стосуються політичного прогнозування, здійснюються давно, однак лише останні кілька десятиліть у зв'язку з масштабним процесом демократизації засвідчують інтенсивні пошуки нових моделей адміністративно-державного управління. До загальних підстав необхідності реформування означеної сфери відносяться: криза держави всезагального блага; нестійкість економічного й соціального розвитку; інтернаціоналізація і глобалізація процесів розвитку; ріст інформаційних потоків і технологій; падіння довіри населення до держави і бюрократії; перехід до постматеріальних цінностей у культурі й способі життя.

Втілення адміністративних реформ одночасно у багатьох країнах з різним рівнем соціально-економічного розвитку пов'язане зі зміною динаміки суспільного розвитку й об'єктивною потребою в адміністративній реформі, не дивлячись на ідеологічні відмінності між урядами. Можна сказати, що адміністративні реформи на сучасному етапі набувають перманентного характеру, стають невід'ємним елементом державного управління. Спроби реформування адміністративно-управлінської структури

засвідчують поширення ринкових механізмів на державне управління, намагання перейти від адміністративної до ефективної держави.

Останнім часом спостерігається тенденція щодо зміни ставлення практиків-адміністративістів по відношенню до потенціалу науки, можливостей залучення її досягнень у реформаторський процес. До того ж відповідні дослідження стимулюють такі потужні міжнародні організації як Організація економічного співробітництва і розвитку, Міжнародний валютний фонд, Всесвітній банк та інші. Поряд з цим має місце посиленна увага до фінансового менеджменту в адміністративній сфері, спрямованою на економію державних ресурсів, підвищення ефективності діяльності державних органів та організацій. Це передбачає перехід до оцінки діяльності державних службовців за результатами, а не за ступенем активності чи кількістю дій, а також зміну характеру відносин між державними службовцями і громадянами, що включає розвиток системи послуг для населення, повагу до людини як до клієнта в ринкових відносинах. У систему державного управління активно запроваджується принцип конкуренції, відбувається вдосконалення механізмів підзвітності й контролю за діяльністю державних службовців. Все це зумовлює перебудову механізму прийняття управлінських рішень й відповідно рухливість управлінських структур і функцій, інноваційність, розвиваючу стратегію і політику, що включає: визначення чітких меж між суспільним і приватним секторами, між політикою і управлінням; запобігання надмірного обмеження адміністративної свободи; встановлення оптимального балансу між централізацією і децентралізацією; забезпечення координації діяльності державних і недержавних структур, організацій; вивчення критеріїв вимірювання ефективності в діяльності органів виконавчої влади; окреслення кола обов'язків і відповідальності державних службовців.

Ще однією з важливих сфер соціального реформування є система освіти, суттєвою рисою якої є спрямованість у майбутнє. Освіта і виховання, як зазначає М. Култаєва, навіть у своїх консервативних версіях завжди змушені виходити за межі сучасності: «Зміна генерацій, забезпечення соціальної та культурної спадкоємності, не говорячи вже про прориви крізь мури традиції, — всі ці процеси розгортаються не стільки на теренах наявного, скільки у світі належного і здійснюються не в останню чергу за допомоги освіти та виховання» [8, с. 74].

Кожна система освіти орієнтована в майбутнє й відзначається еволюційним характером та здатністю народжувати нові смисли. Освіта є комунікативним процесом, а отже сприятливим моментом для реформ у галузі освіти є зрушення в суспільстві та культурі. В сучасних умовах спільною цінністю народу України можна вважати досить високий рівень

освіти. Однак в умовах транзитного розвитку України цей рівень використовується неадекватно й, відповідно, потребує максимального наближення його до процесів реформування суспільства. Одним з важливих напрямів такого наближення має стати всебічний розвиток політичної науки і освіти, яку можна визначити як процес і результат вироблення та засвоєння соціальними групами і окремими індивідами систематизованих знань про політику і навичок участі у політичному житті в усіх їхніх проявах і взаємозв'язках з іншими суспільними сферами. Система передбачає наступні напрямки її подальшого вдосконалення: сприяння процесу самоусвідомлення суспільства й наслідків вибору того чи іншого політичного ладу держави; забезпечення всебічного бачення політичного життя, вміння розпізнавати і долати негативні тенденції суспільного поступу; формування розвиненої системи політичної соціалізації особи, включення індивідів у складний і суперечливий світ політичних відносин; розвиток політичної компетентності, орієнтації і здатності громадян до активної участі у творенні держави, вміння впливати на суспільно-політичні процеси; утвердження демократичних, гуманістичних цінностей свободи, гідності та громадянської відповідальності кожного індивіда; подолання стереотипних уявлень про політику лише як про арену боротьби, протистояння, конфліктів та засвоєння норм цивілізованої політичної поведінки, культури спілкування між громадськими, політичними організаціями і державою, між країнами та народами, поважання прав та законів держави.

З'ясування і використання динаміки інформаційного розвитку. Останнім часом в Україні розгортається політичний аналіз і прогнозування у сфері інформаційного розвитку. Фахівці, зокрема, стверджують, що в умовах сучасного цивілізаційного розвитку інформація та знання стають визначальними чинниками еволюції суспільно-політичних інституцій, детермінують прийняття адекватних управлінських рішень. В цьому контексті О. Дубас зазначає: «Належне функціонування і прогностичні можливості інформаційно-комунікативної системи можливі на основі комунікативної багатоманітності: комунікації через засоби масової інформації, комунікації через політичні та громадські організації, комунікації через неформальні контакти» [9, с. 14].

Необхідність політичного прогнозування розвитку зазначеної сфери пов'язана з тим, що стратегія розвитку інформаційного суспільства на сьогодні є основним пріоритетом у здійсненні соціально-економічної політики розвинутих країн. Ефективне використання нових інформаційних технологій дозволяє зменшити розрив між багатими й бідними країнами. Зазначені технології дозволяють перетворити відсталу країну

на високотехнологічну, конкурентоспроможну державу. Що стосується України, то для неї прогнозування розвитку інформаційного потенціалу є основною складовою політики євроінтеграції.

Інформаційне суспільство в його сучасному розумінні означає: органічний розвиток людини, створення умов для її духовного та розумового збагачення; інтелектуалізацію праці, надання найвищого пріоритету процесам продукування нових знань; доступ до інформаційних джерел та реалізацію інформації у формі інноваційної продукції масового використання; створення нових можливостей щодо запобігання конфліктних і кризових ситуацій, стабілізації процесу виробництва і споживання; відкриття доступу на зовнішні ринки на рівноправних засадах.

Виявлення громадської думки з важливих політичних питань. Дослідження, вивчення або зондування громадської думки зазвичай здійснюються соціологами. Досить популярним є вивчення громадської думки в контексті ставлення населення до політичних діячів. При цьому застосовуються терміни «довіра», «оцінка діяльності», «підтримка», а також враховуються такі чинники як надійність застосовуваних моделей вибірки, валідність методик збирання первинної соціологічної інформації, якість проведення польового етапу та наступного аналізу даних. Український соціолог Є. Стукало звертає увагу на те, що дослідження громадської думки в сучасних умовах потребує «зосередити увагу на формулюваннях запитань та варіантів відповіді», а також «звернутись до реальної практики подання запитань про „довіру”» [10, с. 79].

Важливу роль у здійсненні політичного аналізу відіграють дослідження громадської думки, соціологічні опитування, дані яких є особливо важливими в періоди політичних виборів на різних етапах їхнього проведення. Громадська думка являє собою різновид колективного судження, в якому у формі оцінки, ствердження чи засудження виражається ставлення масової свідомості до певних соціально значимих проблем (в тому числі й до проблем майбутнього суспільно-політичного розвитку). Враховуючи здатність громадської думки різнобічно впливати на свідомість і практичну діяльність людей, регулювати їх соціальну поведінку, в контексті політичного прогнозування важливе значення має опанування мистецтва її формування. Для цього необхідно насамперед правильно і своєчасно визначити завдання, проблеми, потреби колективу і сприяти їх обговоренню. Виходячи з цього, український соціальний філософ В. Кушерець слушно вважає, що при доборі проблематики для обговорення необхідно враховувати такі моменти:

«1) для обговорення доцільно вибрати найактуальніші проблеми, які можуть зацікавити членів колективу, врахувати наявність необхідного

інтересу колективу до об'єкта громадської думки. Інакше пануватиме байдужість, пасивність при обговоренні;

2. предмет обговорення повинен мати життєво важливе значення для колективу. Громадська думка буде мати конкретне значення лише в тому випадку, якщо вона висловлена з важливого питання і своєчасно;

3. проблеми, які формують громадську думку, повинні відображати стратегічні і тактичні завдання, які стоять перед суспільством;

4. дуже важливо, щоб висунуті для обговорення питання якомога точніше відображали ситуацію, що виникла в колективі. Не варто вдаватися до розгляду питань занадто широкого плану;

5. важливо також враховувати компетентність колективу в обговоренні зазначених проблем і у виробленні щодо них думки. Треба пам'ятати, що це значно впливає на значущість громадської думки» [11, с. 28–29].

Однією з найточніших методик вимірювання громадської думки стосовно політичних проблем є «воронка Геллапа», що включає п'ять категорій запитань: запитання-фільтри, відкриті, запитання щодо причин, специфічні, спрямовані на вимірювання інтенсивності думки. Досліджуючи громадську думку, слід неодмінно брати до уваги різноманітні соціальні чинники, які засвідчують реальні відмінності умов життя індивідів, рівень розвитку їхньої свідомості, стан національної і політичної ментальності, характер реального втілення політичних цінностей.

Якість розвитку українського суспільства, як суспільства перехідного типу, залежатиме значною мірою від того, чи буде громадська думка інструментом, здатним не тільки забезпечувати легалізацію влади, а й утримувати її в рамках демократичної системи державного правління. Не слід забувати й про те, що влада, прагнучи підтвердити свою легітимність, активно застосовує різного роду маніпулювання громадською думкою у своїх корисливих інтересах. За цих умов активність останньої є показником процесу її інституціоналізації, прагнення утвердити свою цінність, як для влади, так і для суспільства в цілому. За відсутності інституційних каналів (вибори, референдуми) громадська думка справляє визначальний вплив на політичні рішення через різноманітні засоби тиску — економічний, політичний (мітинги, демонстрації, акції громадянської непокори та ін.), правовий, моральний, нормативно-символічний, фізичний та ін.

Пізнання механізмів виникнення, ескалації і запобігання політичних конфліктів. Прогнозування в цій сфері передбачає: 1) всебічне вивчення і осмислення можливих культурних, історичних, соціально-економічних і політичних передумов виникнення конфліктів; 2) відслідковування

показників небезпеки ще в зародковій стадії або на латентній стадії протікання конфлікту. До останніх, зокрема, відносяться: активізація національних рухів (груп), налаштованих на безкомпромісне вирішення своїх об'єктивно назрілих проблем або суб'єктивно визначених інтересів; виникнення корпоративної інформаційної експансії з жорсткими звинуваченнями на адресу політичних опонентів, пошуками „образу ворога”, вимогами запровадження надзвичайних заходів, що включають обмеження свободи та ін.; спонтанна міграція населення, поява біженців; формування «внутрішнього пролетаріату», показниками якого є абсентеїзм, соціальна апатія, протестні варіанти голосування та ін.

Запобігання конфліктів засобом прогнозування передбачає аналіз широкого кола джерел інформації, що складає певну систему фактів і всебічно характеризує об'єкт. Результативність і достовірність прогнозу визначається розмірами та правдивістю всього задіяного масиву інформації. До джерел інформації про конфлікти відносяться: періодична преса, статистичні дані, політичні огляди, політичні заяви, результати анкетних опитувань, моніторинги громадської думки, матеріали наукових форумів та ін. Українська дослідниця у сфері конфліктології М. Пірен вважає, що для прогнозування конфлікту необхідно: проаналізувати сигнали конфлікту, які виявляються в ступені напруження та дискомфорту в колективі (групі), частоту їхньої появи, потенціали їхньої конфліктогенності та вірогідності стимуляції ними конфлікту; виявити проблему, які суперечності зумовили її появу, наскільки вона складна, чи є можливість її розв'язати; з'ясувати чи назріла конфліктна ситуація і в якому напрямку вона може розвиватися; уточнити склад учасників розгортання конфлікту та їхню готовність до подальшого провокування й поглиблення конфлікту; виявити суть інциденту, його особливості, наскільки він спроможний бути детонатором конфлікту [12, с. 123].

Важливу роль при прогнозуванні конфліктів, як вважає Л.Юрженко, відіграє різнобічний аналіз контексту, на тлі якого може розгорітись той чи інший конфлікт. Йдеться про соціальне тло (розподіл соціальних сил, суспільних потреб; соціально-психологічні настрої різних верств населення); економічне (природні та людські ресурси, розвиток основних фондів і капіталовкладень, життєвий рівень населення, зовнішня торгівля, фінанси, стан народного господарства та його окремих галузей); організаційне (рівень функціонування організацій, що можуть визначально вплинути на характер конфлікту); науково-технічне (науковий потенціал, інформаційне забезпечення) [13, с. 155].

Прогнозування у сфері політичних конфліктів передбачає розробку технологій розв'язання кризових ситуацій і досягнення консенсусу,

що включає оптимальне втілення наявних методик знаходження згоди між учасниками конфліктних ситуацій та забезпечення можливостей управління цими ситуаціями. До кола питань, пов'язаних з управлінням конфліктами, належить, зокрема, проведення переговорів. Переговорний процес передбачає вироблення технології торгу, яка ґрунтується на використанні різного роду способів взаємодії сторін. З метою досягнення успіху в переговорному процесі політологами формуються рекомендації діючим суб'єктам щодо стилю їхньої поведінки у відносинах з аутсайдером чи сильним опонентом, визначаються засоби, які дозволяють досягати взаєморозуміння з опонентом, пом'якшити жорсткість його позиції, встановлюються правила інформування учасників переговорів.

Вирішення, своєчасне прогнозування та професійне врегулювання конфліктів передбачає розробку ефективних міждисциплінарних методик аналізу та експертизи конфліктних ситуацій. Останнє включає: оцінку схильності особистості або соціальної групи до ескалації чи продуктивного вирішення конфлікту; задіяння партнерських відносин, діалогічного потенціалу групи та психологічної готовності її членів до співробітництва і пошуку альтернатив; визначення гостроти, стадії протікання, явних і прихованих особливостей учасників, психологічного змісту конфлікту (культури, стереотипів поведінки, схильності до ініціатив учасників конфлікту).

Важливе значення має визначення так званих конфліктогенів, якими називають усі вербальні та невербальні (бездіяльність, байдужість, презирство) компоненти поведінки особистості чи групи, що сприяють виникненню і ескалації конфліктів. Вміння виявляти особливості конфліктів, прогнозувати їхні наслідки пов'язане з психологічною і професійною готовністю фахівця до вирішення даного типу завдань і в цілому до управління конфліктами. Вирішальну роль у цьому питанні відіграє інтелектуальна здатність фахівця до аналітичної, прогностичної, оціночної діяльності та до прийняття рішень в експертуванні конфліктів.

Передбачення і забезпечення результатів виборчих кампаній.

Одним з ефективних прогностичних засобів у виборчому процесі є екзит-пол (від англ. exit poll — опитування на виході) — різновид оперативного попереднього соціологічного дослідження для з'ясування за кого з кандидатів проголосував виборець. Екзит-пол проводиться безпосередньо в день голосування біля виборчих дільниць. Метою проведення досліджень є намагання забезпечити чесність підрахунку голосів. Правильно проведене опитування, як правило, є досить точним та слугує орієнтиром для перевірки діяльності виборчих комісій. Отже, екзит-пол — виключно демократична процедура, здатна забезпечити реальний моніторинг,

який дає оперативну й чітку відповідь стосовно характеру і результатів виборів. Результати екзит-полу, як правило, стоять на заваді фальсифікації, звужують простір для маніпулювання свідомістю виборців.

Практика прогнозного забезпечення виборчого процесу засвідчує, що при проведенні дослідження стану політичної свідомості населення і прогнозуванні можливих варіантів поведінки громадян на виборах доцільно користуватися методом експертного оцінювання. При вивченні електоральної поведінки громадян більш ефективним є використання методу екстраполяції. В якості поширеного засобу цілеспрямованого впливу на виборців активно використовуються результати соціологічних опитувань. При цьому, як показує практика проведення виборів в Україні, в умовах домінування комерційних чи провладних соціологічних служб і відсутності свободи преси можливі свідомі спотворення, або й масштабна фальсифікація їхніх результатів.

Основою забезпечення виборчої кампанії є її ефективна організація і управління нею. Для цього створюється команда професіоналів (начальник штабу, прес-секретар, політологи, юристи, журналісти, виконавці різних рівнів). Технологічна схема супроводження виборчої кампанії передбачає: оцінку співвідношення сил кандидатів; орієнтації виборців та рівень можливої участі виборців. Важливе значення в ході виборчої кампанії має правильна побудова агітаційної роботи. Так, на першій стадії увага зосереджується на популяризації імені кандидата з метою зробити його знайомим для виборців і таким, що викликає інтерес. У подальшому основні зусилля спрямовуються на формування образу кандидата. А вже потім висвітлюються основні положення його політичної платформи. Одночасно з цими поетапними діями доцільно проводити роботу по нейтралізації суперників свого кандидата.

Досвід інформаційно-аналітичного супроводження виборчої кампанії дозволяє виділити основні складові аналітичних досліджень прогнозного характеру: 1) попередні дослідження, які дозволяють кандидатові прийняти рішення про участь у виборах або відмовитись від неї; 2) моніторингові дослідження, які дозволяють відслідковувати соціально-політичні орієнтації виборців і фіксувати зміни в їхньому середовищі щодо ставлення до кандидатів; 3) спеціальні дослідження — виявлення специфічних питань, які виникають у ході виборчої кампанії (релігійна належність, сімейний стан, науковий потенціал кандидатів), а також впливу нових чинників, які виникають у процесі виборчої кампанії; 4) підсумкові дослідження, за допомогою яких виявляються мотиви голосування, ефективність засобів пропагандистського впливу, розстановка

політичних сил та інша інформація, важлива для діяльності переможця на виборах та учасників майбутніх виборів.

З'ясування характеру і завдань трансформації у сфері політичних відносин. Перш ніж започаткувати масштабні перетворення в тій чи іншій країні, слід врахувати цілий ряд наявних умов, здатних спонукати ті чи інші тенденції. До таких умов, зокрема, варто віднести наявність сильного заінтересованого оточення, яким по відношенню до перехідних постсоціалістичних країн виступають структури західного світу, такі як НАТО, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та ін. Дане застереження відноситься як до розвинених країн, так і до країн, що вступили у період глобальної трансформації. З цього приводу білоруський вчений О. Данілов зауважує: «будь-яка спроба нав'язати політичну демократію і одночасно вільну ринкову економіку, яка найретельнішим чином не прораховує, як звести до мінімуму соціальні втрати подібного переходу, може привести до небажаних колізій» [14, с. 81].

Суспільно-політична практика засвідчує, що, перш ніж розпочинати перетворення у сфері політичних відносин, слід ретельно з'ясувати за допомогою механізмів політичного прогнозування тенденції в розвитку політичної ситуації, реальні можливості політичних сил та інститутів, орієнтації і можливості управлінської еліти. У процесі здійснення аналізу політичних відносин першочергова увага звертається на їх сутнісні елементи, які виступають в якості домінуючих у конкретному досліджуваному випадку. Елементний склад політичних відносин включає: взаємодіючих суб'єктів і об'єкти політичних дій, політичні потреби, політичні інтереси, політичні цілі, політичну поведінку, політичну волю.

Важливість прогнозування політичних відносин пов'язана з тим, що в сучасному суспільстві жоден соціальний інститут не може виникнути і утворитися поза тими відносинами, які реально складаються в політичній сфері. Поряд з цим, рівень розвитку політичних відносин у суспільстві є одним з основних критеріїв загальної і політичної культури, оскільки суспільні відносини мають своє людське обличчя. Характер політичних відносин у сучасному світі значною мірою визначають зміст і загальний рівень розвитку моралі й гуманізму, ставлення влади до окремої особистості.

Рекрутування політичних лідерів та передбачення їхнього впливу на зміну політичної ситуації в країні. Політичне лідерство має широкі об'єктивні засади. Історія переконує, що роль політичних лідерів у суспільстві є досить значною. Кожна історична епоха потребує й народжує свого лідера. Випадковими можуть бути лише окремі політики,

які не заслуговують на звання політичного лідера, хоча нерідко досягають найвищих державних і партійних посад.

Кожному етапові суспільного розвитку, кожній соціальній групі, політичній системі й політичному режиму властиві свої методи формування, виховання й рекрутування політичних лідерів. За умов тоталітаризму й авторитаризму лідерів у сучасному загальнодемократичному розумінні не існує, а є диктатори, номенклатура і бюрократія, які прориваються до влади не за законами політичного лідерства, а за своїми власними правилами «захоплюючого права», використовуючи монополію на знання, організацію й засоби виробництва.

Аналізуючи існуючі в різних теоріях типи політичного лідерства, відмінності в їх характеристичні, слід поставити питання про критерії оцінки провідника: як вирізнити його із строкатої юрби політичних діячів різних рівнів і рангів? Більшість сучасних дослідників зосереджується на трьох критеріях: наявність власної, зрозумілої для всіх політичної програми, яка відповідає інтересам більшості суспільства; особистісні якості (воля, цілеспрямованість, наполегливість), глибокі знання, що дають змогу реалізувати лідеру свою програму; популярність, здатність завоювати настрої мас, уміння створити ефективну систему політичного керівництва. Названі критерії є водночас функціями політичного лідера у найзагальнішому їх вираженні. Саме на них слід спиратися, прогнозуючи результати політичної діяльності того чи іншого політичного лідера. Найважливішими з них є такі: інтеграція суспільства, громадян, об'єднання мас довкола спільних завдань і цінностей; пошук і прийняття оптимальних політичних рішень; захист мас від беззаконня, самоуправства бюрократії, підтримка громадського порядку; налагодження системи постійного зв'язку з масами, запобігання відчуженню громадян від політичного керівництва; ініціювання оновлення, генерування оптимізму й соціальної енергії, мобілізація мас на реалізацію політичних цілей; легітимація суспільно-політичного устрою.

Діяльність політичних лідерів має утверджувати істину, яка полягає в тому, що політика не повинна розглядатися як загальнодоступна справа. Її найстрашніший ворог — некомпетентність, особливо войовнича. Адже саме вона панує у царині політики тоді, коли від політичного успіху окремої особи залежить доля народу України, за плечима якого суцільна трагедія політичних невдач у історичній ретроспективі. Звідси, надзвичайно важливо при здійсненні прогнозування в даному сегменті політичного розвитку враховувати найважливіші уроки наявного політичного досвіду. Спробуємо їх сформулювати, спираючись на політичну теорію та практику.

Урок перший. Лідерство у політиці виступає лише як засіб, метою ж може і повинно бути лише суспільне благо. Політичний лідер будь-якого рангу завжди мусить пам'ятати, заради чого і кого він прийшов у політику. Тільки за цієї умови він залишиться на висоті свого покликання.

Урок другий. Популізм — не завжди панацея, непопулярність — не завжди глухий кут. Відчуваючи свою правоту, справжній політик навіть перед загрозою поразки на виборах не має права відступатися від власних попередньо проголошених програмних положень.

Урок третій. Слід завжди зберігати у своїх діях і навіть подумки презумпцію доброї волі опонентів. Останніх, як відомо, не можна полюбити. Та політичному лідерові не належить дошукуватися їхніх «таємних задумів», слід примусити себе зберігати презумпцію невинуватості щодо політичних противників. Інакше можна скотитися до лайливої фразеології («зрадник», «іуда», «агент», «капітулянт», «ренегат» і т. ін.), якою був перенасичений політичний лексикон В. Леніна.

Урок четвертий. Компроміс — явище позитивне, але не завжди. За всієї необхідності компромісів у політиці та їхньої користі для політичного діяча вони можуть стати згубними, якщо політик заради миттєвого успіху легко поступається принципами демократії, громадянською позицією, своїми переконаннями. Типовим «майстром» компромісів у політиці був Михайло Горбачов. Але ми знаємо ціну цього: Нагірний Карабах, танки на вулицях мирних міст, одіозні постаті деяких політичних лідерів у республіках колишнього СРСР.

Урок п'ятий. Лідер зобов'язаний адекватно відображати інтереси широких мас. Політика завжди підстерігає небезпека абсолютної і часто невиправданої ідентифікації своїх уявлень та потреб з інтересами мас.

Урок шостий. Інноваційність і конструктивність у діяльності — запорука успіху політика. Постійне продукування нових ідей, новаторське осмислення настроїв і запитів населення сприяє авторитету лідера. Не менш важливою є конструктивність його політичних ідей та програм. Усі відомі політичні діячі увійшли в історію саме завдяки цілісності й позитивному характеру своїх програм. Отже, їхня діяльність, на відміну від діяльності «професійних» опозиціонерів, має позначатися лише знаком «плюс».

Урок сьомий. Мова політика — показник його інтелектуального рівня і спроможності у політиці. Відомий іспанський філософ Хосе Ортега-і-Гассет писав: «Коли людям незрозуміло, що саме вони збираються сказати, вони не змовкають, а, навпаки, висловлюють свої почуття в найвищому ступені, тобто — кричать. А крик — озвучена преамбула агресії, війни, кровопролиття» [15, с. 232–233]. Отже, однією із складових успіху політичного лідера є мистецтво говорити й особливо уміння вести публічні диспути,

дискусії, зберігаючи при цьому спокій і рівновагу. До того ж, «людина просто зобов'язана говорити правильно». Ці слова належать Маргарет Тетчер, чия мова завжди відповідала загальноприйнятим правилам і граматичним канонам. Та й не лише це мала на увазі англійська «королева політики». Мова, якщо це стосується діяльності політичного лідера, має повністю відповідати тій, якою говорять головні учасники політичного життя.

Урок восьмий. Ніколи не слід ображатися на критику, варто конкретними справами розвінчувати всілякі спроби дискредитації діяльності лідера. На шляху будь-якого політичного лідера неодмінно зустрічаються не лише доброзичливі люди, а й ті, хто весь час намагається чутками, наклепами, розповсюдженням анекдотів тощо дискредитувати його особу і практичну діяльність. Наведемо тут розповідь давньогрецького історика Плутарха: якось у спартанця Феаріда, що гострив свій меч, запитали, чи достатньо він гострий. «Гостріший за лихослів'я», — відповів мудрий спартанець.

Вимога до результату діяльності політичного лідера чітко сформульована відомим російським політологом І. Льїним: «Політика вимагає відбору кращих людей — далекоглядних, відповідальних, здатних до служіння, талановитих організаторів, досвідчених консолідаторів. Кожна держава покликана до відбору кращих людей. Народ, якому такий відбір не вдається, йде назустріч розбрату й лиху. Тому все те, що ускладнює, фальсифікує або підриває політично-предметний відбір кращих людей, шкодить державі й губить її: будь-яка владолюбна конспірація, всілякі честолюбно-партійні інтриги, продажність, політичне кумівство, будь-яка сімейна протекція, заохочення державно нездатних елементів до голосування, усяке приховування, партійне, племінне й ідейне висунення непридатних елементів... Хто бажає істинного політичного успіху, той мусить проводити усіма силами предметний відбір кращих людей» [16, с. 358–359].

Підготовка політичних рішень та аналіз їхніх можливих наслідків. Ефективність або неефективність роботи політичного діяча в сучасних умовах визначається його позитивним внеском в управління політичними подіями чи збитками, нанесеними суспільству неправильними рішеннями, діями. Непрофесіоналізм, ціна допущених помилок, неефективність діяльності окремих осіб можуть оцінюватися як за результатами, так і прогнозуватися за аналогією, кількісними розрахунками, інтелектуальним потенціалом певного політика, якістю політичних сил, які його висувають, та ін.

Останнім часом у практиці політичного аналізу і прогнозування розвинутих західних країн все частіше використовуються засоби інтелектуальної підтримки рішень, що ґрунтуються на застосуванні експертних систем.

У політичній діяльності все більше уваги надається проблемам підготовки політичних рішень, пов'язаних з аналізом проблемних ситуацій. Особлива увага при цьому відводиться дослідженням учасників політичних подій, що передбачає з'ясування групових взаємозв'язків, специфічних інтересів, сильних і слабких місць у позиціях, ресурсів політичної діяльності, співвідношення політичних сил, мотивації і цілей політичної діяльності. Від з'ясування цього спектра залежить якість підготовки політичних рішень.

Для політичного прогнозування, пов'язаного з прийняттям політичних рішень, важливим є не тільки пасивне споглядання чи навіть визначення того, як буде розвиватися певний процес, а й те, якими будуть його наслідки, з тим, щоб вчасно вплинути на ситуацію, розвиток подій, застосувавши ефективні механізми і процедури. В цьому контексті політологу, політику особливо можуть знадобитися знання у сфері організаційної діяльності, які дозволять забезпечити необхідну дисципліну, контроль, розстановку кадрів. У процесі прийняття політичних рішень особливу роль покликана відігравати інформаційно-аналітична база їхньої підтримки, яка включає наступні елементи: оцінка рівня інформованості учасників політичних подій про проблемну ситуацію, врахування цього рівня при оцінці їх сили впливу на прийняття можливого рішення; систематизація політичних подій з урахуванням їхньої відповідності рівню активності різних учасників політичних подій; оцінка ступеню політичної активності учасників подій у їх відношеннях до рішення, що приймається; відслідковування і раннє попередження найбільш небажаних дій з боку учасників політичних подій по рішенню, що готується; протидія опозиційним силам при прийнятті й реалізації політичного рішення; виявлення ієрархії дій (і на підтримку, і на протидію) учасників політичних подій з приводу прийняття політичного рішення; політичний контент-аналіз позицій прибічників і противників рішення із застосуванням політологічної технології «вісім коліс»; експертна оцінка проблемної ситуації і вибір альтернатив щодо рішення, яке приймається; прогнозування можливої долі політичного рішення, що готується, і кінцевих результатів його реалізації; глибоке якісне опрацювання всіх елементів алгоритму прийняття політичного рішення [17, с. 848–849].

В Україні аналітично-прогностичне середовище перебуває на стадії свого оформлення. Поступово формуються незалежні експертні співтовариства — аналітичні центри, які беруть активну участь не лише у прийнятті політичних рішень, а й у розробці державної стратегії, розрахованої на довгострокову перспективу. Цей процес варто всебічно стимулювати й контролювати як на рівні держави, так і на рівні громадянського суспільства, оскільки недосконалі політичні рішення, нормативно-правові

акти, прийняті сьогодні, здатні породжувати соціально небезпечні явища і процеси в майбутньому. Саме тому аналітично-прогностична діяльність повинна сформуватися як окремий напрям наукового супроводження практичної діяльності в Україні.

Список використаних джерел

1. Телешун С. О. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації / С. О. Телешун, А. С. Баронін. — К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2001. — 112 с.
2. Теремко В. В. Аналіз політики як чинник демократичної трансформації сучасного суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В. В. Теремко. — К., 2011. — 16 с.
3. Кізіма В. В. Гуманітарна експертиза: сутність і технології здійснення / Кізіма В. В. — К. : ЦГО НАН України, 2005. — 27 с.
4. Сергиев А. В. Предвидение в политике / А. В. Сергиев. — М. Наука, 1979.
5. Князева Е. Н. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. — СПб: Алетейя, 2002. — 414 с.
6. Авторитаризм и демократия в развивающихся странах / В. Г. Хорос, Г. И. Мирский, К. Л. Майданик и др. — М.: Наука, 1996. — 336 с.
7. Мельвиль А. Ю. Демократические транзиты: Теоретико-методологические и прикладные аспекты / А. Ю. Мельвиль. — М.: Московский общественный научный фонд, 1999. — 108 с.
8. Култаева М. Футурологічні розвідки сучасної філософії освіти: теоретичні побудови та проблеми їх здійснення (стаття перша) / М. Култаева // Філософська думка. — 2002. — № 4. — С. 59–75.
9. Дубас О. П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті: політологічний аналіз: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «політичні інститути та процеси» / О. П. Дубас. — К, 2004. — 20 с.
10. Громадська думка: теоретичні та методичні проблеми дослідження / За ред. В. Л. Осовського. — К.: Стило, 2001. — 168 с.
11. Кушерець В. І. Формування громадської думки / В. І. Кушерець. — К.: Т-во «Знання» УРСР, 1990. — 32 с.
12. Пірен М. І. Конфліктологія: Підручник / М. І. Пірен. — К.: МАУП, 2007. — 360 с.

13. Юрженко Л. В. Міжнародні локальні конфлікти як об'єкт соціально-політичного прогнозування / Л. В. Юрженко // Конфлікти в суспільстві: діагностика і профілактика : тези Третьої міжнар. наук.-практ. конф., 17–20 травня 1995 р. / за ред. М. І. Пірен, А. М. Зельницького та ін. — Київ — Чернівці, 1995. — С. 150–157.

14. Данилов А. И. Переходное общество: Проблемы системной трансформации / А. И. Данилов. — Минск: Харвест, 1998. — 432 с.

15. Ортега-и-Гассет Х. «Дегуманизация искусства» и другие работы. Эссе о литературе и искусстве. Сборник. Пер. с исп. — М.: Радуга, 1991. — 639 с.

16. Ильин И. Путь к очевидности / И. Ильин. — М.: Республика, 1993. — 431 с.

17. Общая и прикладная политология : учеб. пособие / [под общ. ред. В. И. Жукова, Б. И. Краснова]. — М. : МГСУ: Союз, 1997. — 992 с.

References

1. Teleshun S.O. Politychna analityka, prohnozuvannia ta politychni konsultatsii / S. O. Teleshun, A. S. Baronin. — K.: Vyd. PALYVODA A.V., 2001. — 112 s.

2. Teremko V. V. Analiz polityky yak chynnyk demokratychnoi transformatsii suchasnoho suspilstva : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. polit. nauk : spets. 23.00.02 «Politychni instytuty ta protsesy» / V. V. Teremko. — K., 2011. — 16 s.

3. Kizima V. V. Humanitarna ekspertyza: sutnist i tekhnolohii zdiisnennia / Kizima V. V. — K. : TsHO NAN Ukrainy, 2005. — 27 s.

4. Sergiev A. V. Predvidenie v politike / A. V. Sergiev. — M.Nauka, 1979.

5. Knâzeva E. N. Osnovaniâ sinergetiki. Režimy s obostreniem, samoorganizaciâ, tempomiry / E. N. Knâzeva, S. P. Kurdûmov. — SPb: Aletejâ, 2002. — 414 s.

6. Avtoritarizm i demokratiâ v razvivaûsihsâ stranah / V. G. Horos, G. I. Mirskij, K. L. Majdanik i dr. — M.: Nauka, 1996. — 336 s.

7. Mel'vil' A. Ū. Demokratičeskie tranzity: Teoretiko-metodologičeskie i prikladnye aspekty / A. Ū. Mel'vil'. — M.: Moskovskij obšestvennyj naučnyj fond, 1999. — 108 s.

8. Kul'taieva M. Futurolohichni rozvidky suchasnoi filosofii osvity: teoretychni pobudovy ta problemy yikh zdiisnennia (stattia persha) / M. Kul'taieva // Filosofska dumka. — 2002. — # 4. — S. 59–75.

9. Dubas O. P. Informatsiinyi rozvytok suchasnoi Ukrainy u svitovomu konteksti: politolohichniy analiz: Avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: spets. 23.00.02 «poliutychnû ūnstytuty ta protsesy» / O. P. Dubas. — K, 2004. — 20 s.

10. Hromadska dumka: teoretychni ta metodychni problemy doslidzhenia / Za red. V. L. Osovskoho. — K.: Stylos, 2001. — 168 s.
11. Kusherets V. I. Formuvannia hromadskoi dumky / V. I. Kusherets. — K.: T-vo «Znannia» URSR, 1990. — 32 s.
12. Piren M. I. Konfliktolohiia: Pidruchnyk / M. I. Piren. — K.: MAUP, 2007. — 360 s.
13. Yurzhenko L. V. Mizhnarodni lokalni konflikty yak ob'iekt sotsialno-politychnoho prohnozuvannia / L. V. Yurzhenko // Konflikty v suspilstvi: diahnostyka i profilaktyka : tezy Tretoi mizhnar. nauk.-prakt. konf., 17–20 travnia 1995 r. / za red. M. I. Piren, A. M. Zelnytskoho ta in. — Kyiv — Chernivtsi, 1995. — S. 150–157.
14. Danilov A. I. Perehodnoe obšestvo: Problemy sistemnoj transformacii / A. I. Danilov. — Minsk: Harvest, 1998. — 432 s.
15. Ortega-i-Gasset H. «Degumanizaciâ iskusstva» i drugie raboty. Èsse o literature i iskusstve. Sbornik. Per. s isp. — M.: Raduga, 1991. — 639 s.
16. Il'in I. Put' k očevidnosti / I. Il'in. — M.: Respublika, 1993. — 431 s.
17. Obšââ i prikladnââ politologiâ : učeб. posobie / [pod obš. red. V. I. Žukova, B. I. Krasnova]. — M. : MGSU: Soûz, 1997. — 992 s.

Volodymyr Gorbatenko

Doctor of Political Sciences, Professor

Analytical and prognostic knowledge and their role in social and political development

In recent decades, as an independent scientific trend, a dynamically developing political analyst was formed, whose object of study is the functional aspects of the development of the political system of society and its individual components. This direction can be defined as a conscious, purposeful, coordinated process of studying political circumstances, events, trends, prospects for their development in order to find a coherent picture of what is happening, and further making political decisions. The subjects of political analytics are state centers, organizations and institutions, non-state centers and organizations, independent experts.

At the same time, in Ukraine there is a tendency towards attempts to limit political analytics within the framework of the ruling elite. This tendency is negative because it creates information isolation. What needs to be done to make political analytics an integral part of state policy in Ukraine? It is necessary to finally approve the rights, that is to institutionalize political analytics as one of the important directions of development of domestic political science; to clearly

define the methodology and possibilities of its application, the subject and problem field, to develop, in the light of foreign experience, to develop their own research methods, acceptable for use in our conditions; to create a structure, association of political analysts on a scientific and branch basis, to establish permanent contacts between domestic and foreign analysts.

The influence of the expert community on politics is intended to improve the system of management of society. Unfortunately, the experts replaced this goal of rapprochement with the authorities in order to informally influence the political process. Experts who stand for the protection of the public interest and the public good — is an ideal, which is indicated by the vast majority of researchers. The main reasons for the gap between experts and society are the following: 1) interest of the business elite in the intellectual resource in order to compete with the authorities; 2) through participation in public political discourse, influence on public opinion; 3) due to information scales of influence related to the mutual interest of experts and the media.

For the forecasting of political events, processes of great importance is the knowledge of the political situation, which includes a combination of certain factors, circumstances, relations and struggle of political forces, as well as the conditions in which they are implemented. The range of objects (directions of socio-political development), which fall into the sphere of practical application of political forecasting, as a rule, are: definition of key parameters of political modernization of society; development of the political system and its institutions; realization of the policy of reforms in various social spheres; elucidation and use of the dynamics of information development; revealing public opinion on important political issues; knowledge of the mechanisms of occurrence, escalation and prevention of political conflicts; anticipating and ensuring the results of election campaigns; elucidation of the nature and tasks of transformation in the field of political relations; recruiting political leaders and anticipating their influence on changing the political situation in the country; preparation of political decisions and analysis of their possible consequences.

In Ukraine, the analytical and forecast environment is at the stage of registration. Gradually formed independent expert communities — think tanks that take an active part not only in making policy decisions but also in developing a long-term government strategy. This process should be thoroughly stimulated and monitored both at the state level and at the level of civil society, as imperfect political decisions, regulations adopted today, are capable of generating socially dangerous phenomena and processes in the future. That is why analytical and forecasting activity should be formed as a separate direction of scientific support of practical activity in Ukraine.

Keywords: *political analytics, political analysis, policy analysis, political counseling, expertise, discourse, humanitarian expertise, political forecasting.*